

Commissie van Overleg en Voorlichting Milieu Luchthaven Leeuwarden

Secretariaat:
Postbus 90004
3509 AA UTRECHT
telefoon: 038-4572338
mh.mudde@mindef.nl

VERSLAG

Zesenvestigste vergadering Commissie van Overleg en Voorlichting
Milieu Luchthaven Leeuwarden van 23 november 2015

Aanwezig:

Dhr. M. Schrier	Gedeputeerde Provincie Fryslân (voorzitter)
Kol J.P. Apon	Commando Luchtstrijdkrachten
Maj K.F. Beek-Regnery	Vliegbasis Leeuwarden Hoofd Sectie Communicatie
Mevr. A. van Beek	Omwonenden Leeuwarden
Dhr. A. Bennen	Gemeente Leeuwarden
Mevr. A. Boersma	Omwonenden Tytsjerksteradiel
Mevr. L.I. Diks	Wethouder gemeente Leeuwarden (deel vergadering)
Dhr. A. den Drijver	Adviseur Stuurgroep uitvoering motie Eijsink
Dhr. Drs. J.H.B.W. Elgershuizen	Milieuplatform Leeuwarden
Dhr. D. Kroes	Gemeente Dongeradeel
Dhr. E. Kwast	Ministerie van Defensie
Maj G.E. van der Meijden	Vliegbasis Leeuwarden Hoofd Luchtverkeersbeveiliging
Dhr. T. van Mourik	Burgemeester gemeente Menameradiel
Dhr. drs. M.H. Mudde	Rijksvastgoedbedrijf/Defensie (secretaris)
Dhr. M.S. Mulders	Omwonenden Ferwerderadiel
Dhr. S. Slotegraaf	Provincie Fryslân
Kol D.J. Traas	Commandant Vliegbasis Leeuwarden
Dhr. B. Veerman	Omwonenden Littenseradiel
Dhr. G.F.J. Veldman	Omwonenden Leeuwarderadeel
Dhr. G. Verf	Omwonenden Menameradiel
Mevr. G. Visser	Wethouder gemeente Leeuwarderadeel

30 belangstellenden

Afwezig:

Dhr. L. Bos (Wethouder gemeente Dantumadiel)	-	wordt niet vervangen
Dhr. IJ. Haakma (Omwonenden Dongeradeel)	-	wordt niet vervangen
LtKol A.J.P. Hardenbol (Commando Luchtstrijdkrachten)	-	wordt vervangen door Kol J.P. Apon
Dhr. A. van der Ploeg (Wethouder gemeente Dongeradeel)	-	wordt vervangen door dhr D. Kroes
Mevr. H. Rijpstra (Wethouder Tytsjerksteradiel)	-	wordt niet vervangen
Dhr. L.P. Woudstra (Gemeente Ferwerderadiel)	-	wordt niet vervangen

1. Opening

De voorzitter opent de vergadering met een woord van welkom. Omdat een aantal deelnemers aan de vergadering voor het eerst aanwezig is, wordt een kort voorstelronde gemaakt.

2. Mededelingen

De secretaris doet mededeling van de berichten van verhindering. Tevens meldt hij dat de agenda met diverse vergaderstukken is verstuurd met brief secretaris van 28 oktober 2015. Het verslag van de vorige vergadering en een aantal andere vergaderstukken is toegezonden met brief van 12 mei 2015. Een aantal klachtenrapportages betreffende de laatste maanden van 2014, waarvan de behandeling de vorige vergadering was doorgeschoven, was al toegezonden met brief van 25 februari 2015. Alle vergaderstukken zijn tevens geplaatst op <http://www.fryslan.fr/covm>.

De secretaris meldt dat de volgende nagekomen stukken zijn uitgereikt. Deze stukken zullen zoals gebruikelijk worden bijgevoegd bij het verslag van de vergadering:

- Jaarrapportage Commando Luchtstrijdkrachten betreffende geluidshinder militaire vliegoperaties 2014 2014 (*bijgevoegd als nr. LW/15.48/3 bij dit verslag*). Deze rapportage zal worden geagendeerd voor de volgende reguliere vergadering.
- De beschikking van het Ministerie van VROM van 19 juni 2001 inzake de milieuvergunning van de vliegbasis Leeuwarden (*bijgevoegd als nr. LW/15.46/14*). Recentelijk zijn alle stukken betreffende de milieuvergunning van de vliegbasis gederubriceerd en op <http://www.fryslan.frl/covm> geplaatst. Per abuis was de tekst van de beschikking daar aanvankelijk nog niet bij gezet. Dit is inmiddels hersteld. Vastgesteld wordt dat de tekst van de beschikking betrekking heeft op agendapunt 13.
- E-mail met bijlage van dhr. Haakma van november 2015, waarmee hij zich in verband met ziekte afmeldt voor de vergadering en zijn verontrusting uit of er wel een geluidsmetnet zal komen en of dan de buiten de geluidszone ervaren geluidshinder daar wel bij zal worden betrokken (*bijgevoegd als nr. LW/15.48/4 bij dit verslag*). Vastgesteld wordt dat deze stukken betrekking hebben op agendapunt 11 (*is daarnaast als punt 1d opgenomen op de aandachtspuntenlijst als aandachtspunt voor de Stuurgroep uitvoering motie Eijsink*).
- Brief Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden van 20 november 2015 aan de secretaris van de commissie betreffende de aanwijzing van mevrouw A van Beek als omwonendenvertegenwoordiger in de gemeente Leeuwarden. (*bijgevoegd als nr. LW/15.48/5 bij dit verslag*). Deze brief zal worden geagendeerd voor de volgende reguliere vergadering.
- Brief Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden van 23 november 2015 inzake de milieuvergunning van de vliegbasis Leeuwarden en onderzoek naar de luchtkwaliteit en vliegtuigemissies (*bijgevoegd als nr. LW/15.48/6 bij dit verslag*). Deze brief zal worden geagendeerd voor de volgende reguliere vergadering.

3. Suggesties voor te bespreken onderwerpen

- * **Mevr. Visser** brengt naar voren dat bij haar door vertegenwoordigers van Dorpsbelang Cornjum/Jelsum zorgen zijn geuit over het grote aantal gevallen van kanker in die dorpen. Daarbij is van diverse zijden een relatie gelegd met de uitstoot van schadelijke stoffen door de vliegbasis Leeuwarden. Zij wil graag eens in de commissie bespreken, hoe hier aandacht aan besteed kan worden. **Dhr. Veldman** en **dhr. Elgershuizen** hebben dezelfde signalen ontvangen en ondersteunen het voorstel. Besloten wordt het onderwerp te agenderen voor de volgende vergadering.
- * **Dhr. Veerman** geeft aan dat hij aandacht wil besteden aan de scramble die op 5 september 2015 om elf uur 's avonds heeft plaatsgevonden en die grote overlast en schrikreacties heeft gegeven in zijn omgeving. Hij zal zijn inbreng op papier zetten en toezenden aan de secretaris en mevrouw Beek van de vliegbasis Leeuwarden. Besloten wordt dit onderwerp te agenderen voor de volgende vergadering.

4. Inventarisatie gesprekspunten publiek

De voorzitter vraagt of op de publieke tribune aanwezige personen gebruik willen maken van het spreekrecht van het publiek.

- **Mevr. Inberg** uit Leeuwarden geeft aan dat zij het woord wenst te voeren bij de agendapunten 5, 12 en 13.
- **Dhr. Hiemstra** uit Marsum kondigt aan dat hij afhankelijk van het verloop van de nog het woord wil voeren over de werkzaamheden van de Stuurgroep uitvoering motie Eijsink. Hij krijgt daartoe gelegenheid bij agendapunt 11.
- **Dhr. Koopmans** uit Dronrijp wil bij de Rondvraag (agendapunt 16) inspreken over een voorstel betreffende de geluidsisolatie van een school in Dronrijp.

5. Verslag vorige vergaderingen

5.1 Het verslag van de op 30 maart 2015 gehouden vijftienveertigste vergadering van de commissie (*toegezonden met nr. LW/15.46/1*) wordt ongewijzigd vastgesteld.

- * **Mevr. Inberg** uit Leeuwarden wijst er naar aanleiding van het gestelde op blz. 8, pt.10.6 op dat mevrouw Rijpstra heeft gevraagd om de mogelijke verkleining van de geluidszone te agenderen. **Dhr. Kwast** vraagt er begrip voor dat Defensie eerst gelegenheid wil krijgen om ervaring op te doen met de F-35 en op basis daarvan te bezien of verkleining van de zone aan de orde kan zijn. **Dhr. Traas** vult aan dat dit onderwerp daarom als permanent aandachtspunt op de aandachtspuntenlijst is vermeld, maar voegt er aan toe dat het op dit moment nog niet aan de orde is.

- * Naar aanleiding van het gestelde op blz. 2, punt 5, 2** betreffende de stationering van onbemande vliegtuigen op de vliegbasis Leeuwarden, memoreert **dhr. Elgershuizen** dat is besloten om te bezien in welke gevallen een formele mer-procedure aan de orde is. **De voorzitter** wijst erop dat dit punt is opgenomen op de aandachtspuntenlijst (*aandachtspunt 3b*) en aan de orde kan komen bij agendapunt 11.
- * Naar aanleiding van het gestelde op blz 2, punt 4, merkt **de voorzitter** op dat het door mevr. Poepjes toegezegde gesprek met dhr. van Wal uit Dronrijp nog niet heeft plaatsgevonden, omdat dhr. van der Wal heeft aangegeven daar geen tijd voor te hebben.
- * **Dhr. van Mourik** memoreert naar aanleiding van het gestelde op blz. 7, punt 10.1, dat hij onder andere heeft gevraagd om geluidmetingen in geïsoleerde woningen uit te voeren als de F35 volgend jaar naar de vliegbasis Leeuwarden komt. **De voorzitter** merkt op dat dit als punt 1.c is opgenomen op de aandachtspuntenlijst als punt van aandacht voor de Stuurgroep uitvoering motie Eijsink.

6. Lijst van aandachts- en actiepunten

De voorzitter stelt de aandachts- en actiepunten aan de orde (*toegezonden als nr. LW/14.44/2*).

- Punt 5.d: Klachten betreffende avondvliegen. **Dhr. Verf** vraagt of het overzicht betreffende de ontwikkeling van het aantal avondvluchten al gereed is. **Dhr. Traas** vraagt nog enige tijd om dit goed uit te zoeken en stelt voor in het vergelijkende overzicht het gehele jaar 2015 mee te nemen. Aldus wordt besloten.

De overige punten op de aandachtspuntenlijst zijn geagendeerd c.q. geven geen aanleiding tot het maken van opmerkingen.

7. Ingekomen/opgevraagde/verzonden stukken

- 7.1 Email met bijlage van dhr. Haakma van 28 maart 2015 met zijn schriftelijke inbreng ten behoeve van de 45^e vergadering (*nr. LW/15.45/7a*), *uitgereikt en behandeld tijdens de 45^e vergadering, toegezonden met brief van 12 mei 2015*). Deze email wordt voor kennisgeving aangenomen.
- 7.2 Brief secretaris van 24 april 2015 aan dhr. Haakma met reactie van de commissie ten aanzien van zijn schriftelijke inbreng (*toegezonden met brief van 12 mei 2015, nr. LW/15.46/6*). Deze brief wordt voor kennisgeving aangenomen.
- 7.3 Brief Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden van 25 februari 2015 aan dhr. Stormer inzake de beëindiging van zijn lidmaatschap van de commissie (*nr. LW/15.45/9a, uitgereikt tijdens de 45^e vergadering, toegezonden met brief van 12 mei 2015*). Deze brief wordt voor kennisgeving aangenomen.
- 7.4 Uitgeschreven inbreng van dhr. van der Wal (*nr. LW/15.45/11*) *uitgesproken tijdens 44^e vergadering, toegezonden met brief van 12 mei 2015*). Deze tekst wordt voor kennisgeving aangenomen.
- 7.5 Brief Rijksvastgoedbedrijf namens Minister van Defensie van 30 juli 2015 inzake de goedkeuring van de begroting van de commissie voor het jaar 2015 (*toegezonden als nr. LW/16.46/8*). Deze brief wordt voor kennisgeving aangenomen.
- 7.6 Brief van dhr. Ypma uit Marsum inzake zijn woning aan de Skierhústerwei 42 te Jelsum. (*Toegezonden als nr. LW/15.46/9a*). *Door het secretariaat zijn ter informatie van de commissie nog enkele stukken betreffende de voorgeschiedenis van dit onderwerp meegezonden. Zoals blijkt uit een collage van het besprokene in de commissie (toegezonden als nr. LW/15.46/9b) zijn de klachten van dhr. Ypma in de periode 1999 -2004 regelmatig onderwerp van bespreking geweest in de commissie. In 2004 is na een bemiddelingspoging van de toenmalige voorzitter Gedeputeerde Baas de conclusie getrokken, dat er gelet op een uitspraak van de Nationale Ombudsman in deze kwestie geen rol voor de COVM is. Dit is vervolgens verwoord in (als LW/15.46/9c) toegezonden) brief van de secretaris van de commissie van 7 april 2004. Vervolgens is e.e.a ook nog eens verwoord in een brief van GS Fryslân van 4 mei 2004 (toegezonden als nr. LW/15.46.9d) en een brief van de Staatssecretaris van Defensie van 4 oktober 2004 (toegezonden als nr. LW/15.46.9^e). De drie genoemde brieven zijn in de COVM vergadering van 8 november 2004 voor kennisgeving aangenomen, waarna de discussie is gesloten.*
De voorzitter stelt vast dat in de brief van dhr. Ypma worden geen nieuwe feiten of omstandigheden genoemd, die aanleiding geven tot een heroverweging van de conclusie van 8 november 2004. Besloten wordt de brief voor

kennisgeving aan te nemen. **Mevr. Boersma** merkt op dat zij in 2004 nog geen lid van van de commissie was en dus voor het eerst kennis kunnen nemen van dit dossier, dat ze als “triest” beoordeeld.

8. Besluitvorming inzake de stationering van onbemande vliegtuigen op vliegbasis Leeuwarden

Met betrekking tot dit onderwerp zijn de volgende stukken verzonden.

- 8.1. Sheets van de tijdens de vergadering van 30 maart 2014 door LtKol Lengkeek gehouden presentatie betreffende de stationering van de onbemande MQ-9 vliegtuigen op de vliegbasis Leeuwarden (*toegezonden als nr. LW/15.46/1a*).
- 8.2. Antwoorden Koninklijke Luchtmacht op vragen van dhr. Stormer over de stationering van de MQ9 (*toegezonden als nr. LW/15.46/5*).

Dhr. Apon geeft op verzoek van **de voorzitter** een korte toelichting op de stand van zaken van de besluitvorming. Aanvankelijk was de verwachting dat afgelopen zomer al het besluit tot aanschaffen van de onbemande toestellen genomen zou worden. De operationele behoefte aan dit systeem is nog steeds aanwezig. Er is evenwel vastgesteld dat er momenteel onvoldoende budgettaire ruimte is om tot besluitvorming over de aanschaf over te gaan. **Dhr. Apon** verwacht dat hier alsnog toe zal worden besloten op het moment dat er wel voldoende budget is. Op een vraag van **dhr. Verf** antwoordt **dhr. Apon** dat het proces van de herijking van de defensiebegroting gaande is, maar dat er nog geen tijdsplanning kan worden gegeven.

Dhr. Elgershuizen vraagt nogmaals naar de nadere informatie betreffende de vraag of bij wijzigingen van het gebruik van de vliegbasis sprake is van mer-plicht. **De voorzitter** stelt voor dit punt mee te nemen bij agendapunt 11.

9. Rapportage jaarberekening vliegbasis Leeuwarden (onderzoek ex artikel 25 lid 4 LVW)

De rapportage van het NLR van 23 maart 2015 inzake de geluidbelasting rondom de vliegbasis Leeuwarden voor het jaar 2014 is uitgereikt tijdens de vorige vergadering en toegezonden (als nr. LW/15.46/3).

Dhr. Apon vraagt of de rapportage aanleiding geeft tot vragen. **Dhr. Elgershuizen** wijst erop dat in 2014 aan de zuidzijde van de vliegbasis een overschrijding van de vastgestelde zone heeft plaatsgevonden en vraagt om uitleg over de oorzaak en de consequenties. **Dhr. van der Meijden** zet uiteen dat er, vermoedelijk door een wijziging van de nummering van de startbanen, een fout is opgetreden bij het invoeren van de geplande vliegbewegingen in het geluidbewakingsysteem. In combinatie met een relatief hoog aantal vliegbewegingen door de SAR-helikopters aan het eind van 2014 heeft dit geleid tot een geringe overschrijding bij de berekening van de feitelijke opgetreden geluidbelasting door het NLR. Om herhaling te voorkomen is afgesproken om de planning vooraf toe te sturen aan het NLR. **Dhr. Traas** vult aan dat het streven er op is gericht om gedurende het jaar de ontwikkelingen met betrekking tot de realisatie van de vliegbewegingen beter te volgen. **Dhr. Verf** merkt op dat dit toch altijd al gebeurde, maar dat er desondanks toch sprake is geweest van een overschrijding. **Dhr. van der Meijden** beaamt dat: gedurende het jaar wordt op een aantal vaste ijkpunten (bijvoorbeeld bij de voorbereiding van grote oefeningen zoals Frisian Flag en FWIT nagegaan hoeveel geluidruimte er nog over is voor het resterende deel van het jaar. **Dhr. Traas** vult aan dat nog een keer kritisch wordt bekeken die ijkpunten optimaal en voldoende zijn.

Dhr. Verf stelt vast dat de gang van zaken nogmaals illustreert, dat de bewaking van de geluidbelasting mensenwerk betreft, waar fouten bij kunnen optreden. Hij is dan ook blij dat er momenteel wordt gewerkt aan een aanvullend geluidmeetsysteem. **Dhr. van Mourik** wijst erop dat in de aan hem gerichte brief van het Ministerie van Defensie van 26 maart 2015 is gesteld, dat de vliegbasis gedurende het jaar controleert of het voor de rest van het jaar nog uit te voeren vliegprogramma past binnen de vergunde geluidruimte. In de brief wordt managementtool genoemd, waarmee de totale geluidsbelasting over het gehele jaar vrijwel exact kan worden berekend. **Dhr. van Mourik** stelt vast dat dit in 2014 niet goed is gegaan en dat het dus belangrijk is om zowel te werken aan de effectiviteit van het bestaande systeem als aan de ontwikkeling van een ander systeem.

Dhr. van Mourik merkt voorts op dat uit de rapportage blijkt dat de beschikbare geluidzone in de lengterichting niet volledig wordt benut. Hij stelt dat dit aanleiding zou kunnen zijn om te bezien of de wettelijke zone verkleind kan worden. **Dhr. Traas** antwoordt de vulling van de jaarcontour per jaar verschilt en dat het voorbarig is om vooruitlopend op de komst van de F35 te denken aan een verkleining van de zone.

10. Klachtenbehandeling.

10.1 Klachtenoverzicht Sectie Communicatie vliegbasis Leeuwarden.

10.1.1 Overzichten betreffende de maanden september, oktober en november 2014 (*toegezonden als nr. LW/15.45/3a*).

* Overzicht september 2014

Dhr. Verf merkt op dat uit het grote aantal klachten blijkt dat er veel overlast is ondervonden als gevolg van het in de tijd samenlopen van twee oefeningen die een grote impact hebben op de omgeving, te weten de FWIT en het avondvliegen. Hij vraagt of dat in de toekomst kan worden voorkomen. **Dhr. Traas** heeft begrip voor het pleidooi van dhr. Verf. Hij benadrukt dat de Luchtmacht er al naar streeft om dergelijke pieken in het aantal vliegbewegingen te voorkomen bijvoorbeeld door de uitvoering van de vluchten voor de FWIT te spreiden over meerdere landen. Dat is vorig jaar niet gelukt maar er zijn al gesprekken gaande om volgend jaar een deel van de oefening in Noorwegen te houden.

Dhr. Apon waarschuwt in dat verband wel dat vergeleken met het relatief rustige jaar 2015 het volgende jaar vrijwel zeker een groter aantal vliegbewegingen en derhalve ook meer overlast te zien zal geven als de thans in het buitenland gestationeerde vliegtuigen terugkeren en er meer vliegreun beschikbaar zullen zijn. **Dhr. Veldman** kan zich dat wel voorstellen, maar tekent er bij aan dat de klachten met name gaan over afwijkingen van het reguliere vlieggedrag. Hij pleit er voor om ook de vliegers die in het kader van grote oefeningen tijdelijk vliegen vanaf de vliegbasis Leeuwarden goed te instrueren, zodat zij rekening houden met de plaatselijke omstandigheden. **Dhr. Apon** is het hier mee eens. Het goed instrueren van de gastvliegers is dan ook een voortdurend punt van aandacht.

* Overzicht oktober 2014

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen

* Overzicht november 2014

Dhr. Elgershuizen memoreert dat nog nagegaan zou worden of er sprake is van een toename van het aantal klachten over stankoverlast. Besloten wordt hier aan het einde van dit agendapunt op terug te komen.

10.1.2 Overzichten betreffende de maanden december 2014, januari 2015, februari 2015, maart 2015, april 2015, mei 2015, juni 2015, juli 2015 en augustus 2015 (*toegezonden als nr. LW/16.46/10*).

* Overzicht december 2014

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen

* Overzicht januari 2015

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen

* Overzicht februari 2015

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen

* Overzicht maart 2015

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen

* Overzicht april 2015

Dhr. Veldman wijst er in het verlengde van de eerder door dhr. Verf gemaakte opmerkingen op, dat ook in deze maand weer blijkt dat de meeste klachten betrekking hebben op de van het reguliere gebruik afwijkende activiteiten, zoals FWIT en Frisian Flag met groot aantal extra vliegbewegingen en een afwijkend vlieggedrag. Dat leidt tot het grote aantal van 25 klachten in de maand april ten opzichte van slechts enkele klachten in de voorgaande maanden. Hij benadrukt nogmaals het belang van een goede instructie van de vliegers. **Dhr. Traas** antwoordt dat de Luchtmacht dit ter harte neemt en zal blijven proberen op deze wijze de overlast te minimaliseren.

Dhr. Elgershuizen memoreert dat de vorige vergadering is gevraagd om in de klachten registratie duidelijker aan te geven of de door de klagers genoemde feiten, zoals het lager vliegen dan toegestaan, al dan niet correct zijn. **Dhr. van der Meijden** antwoordt dat in geval van een duidelijke omschrijving van de waarneming (exacte locatie en tijdstip) door het raadplegen van de opgeslagen radarbeelden nagegaan kunnen worden of het gewraakte feit juist is of niet.

De ervaring is volgens hem wel dat er in veel gevallen sprake is van onjuiste perceptie. Op een aanvullende vraag van **dhr. Elgershuizen** antwoordt **mevr. Beek** dat het in de rapportage wordt vermeld als de klager gelijk heeft en er daadwerkelijk niet goed is gehandeld. Ook wordt vermeld als er nog nader contact heeft plaatsgevonden met de klager. In sommige gevallen is terugkoppeling niet mogelijk omdat er geen contactgegevens zijn achtergelaten. **Dhr. Elgershuizen** van het gestelde in klacht nr. 31, waar gesteld wordt dat er sprake is van een "liegbasis" die de klachten van omwonenden niet serieus zou nemen. Hij vindt deze opmerking niet terecht. Zijns inziens wordt er door de vliegbasis wel degelijk zeer serieus met de klachten omgegaan.

* Overzicht mei 2015

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen

* Overzicht juni 2015

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen

* Overzicht juli 2015

Dit overzicht geeft geen aanleiding tot het maken van opmerkingen

* Overzicht augustus 2015

Mevr. Beek zet uiteen dat, zoals afgesproken, is nagegaan of er sprake is van een toename van het aantal klachten over stankoverlast als gevolg van de uitstoot van vliegtuigmotoren. Ze merkt op dat de klachten duidelijk gerelateerd kunnen worden aan de oefeningen waarbij tijdelijk een groter aantal vliegtuigen opereert vanaf de vliegbasis, maar dat er geen sprake is van een structurele toename van het aantal klachten in de tijd. **Dhr. Elgershuizen** vraagt of er maatregelen getroffen kunnen worden om de overlast te beperken, bijvoorbeeld een bredere spreiding in de tijd. **Dhr. Traas** zegt toe te zullen bezien of er mogelijkheden zijn om de concentratie van de vliegbewegingen te verminderen, maar waarschuwt wel dat hij op dat punt geen verwachtingen wil wekken. **De voorzitter** stelt voor om hier de volgende vergadering als er nader wordt gesproken over de uitstoot van vliegtuigen op terug te komen.

10.2 Afschriften schriftelijk ingediende/afgedane klachten

Door het secretariaat zijn geen afschriften van schriftelijk ingediende klachten ontvangen.

11. Stuurgroep Uitvoering motie Eijssink (o.a. permanent geluidsmetnet)

Met betrekking tot dit (vaste) agendapunt zijn de volgende vergaderstukken ingediend:

- Overzicht van 17 maart 2015 met probleemstelling/onderzoeksvragen Stuurgroep Uitvoering Motie Eijssink (*toegezonden als nr. LW/15.46/4*).
- Brief Ministerie van Defensie van 26 maart 2015 aan Burgemeester van Mourik van Menameradiel met antwoorden op de gestelde vragen over de NLR en rapporten (*toegezonden als nr. LW/15.45/4b*).
- Brief Ministerie van Defensie van 26 maart 2015 aan Stichting Dorpsraad Odiliapeel met antwoorden op de gestelde vragen over de NLR en TNO rapporten (*toegezonden als nr. LW/15.46/7a*).
- Brief Ministerie van Defensie van 26 maart 2015 aan Voorzitter Dorpsraad Volkel met antwoorden op de gestelde vragen over de NLR en TNO rapporten (*toegezonden 2015 als nr. LW/15.46/7b*).
- Tijdslijn opleveren producten onderzoek geluidsmetnet NLR en RIVM, zoals vastgelegd door Stuurgroep op 19 juni 2015 (*toegezonden als nr. LW/15.46/13*).
- Verslag informatieavonden Stuurgroep van 2 en 3 september 2015 in Cornjum en Marssum (artikel website Marssum, geagendeerd op verzoek van dhr. Verf (*toegezonden als nr. LW/15.46/14*)).

Dhr. Hiemstra uit Marssum wil in herinnering brengen dat hij in 2013 in een brief aan de commissie aandacht heeft gevraagd voor de hoge piekbelasting waaraan omwonenden van de vliegbasis worden blootgesteld. Daarbij heeft hij ervoor gepleit om maatregelen te treffen om te bereiken dat een maximum piekbelasting van 120 dBA niet wordt overschreden. Die brief is in 2014 behandeld door de commissie waarbij is afgesproken dat deze zal worden meegenomen in de werkzaamheden de

Stuurgroep uitvoering motie Eijssink. **Dhr. Hiemstra** heeft er nadien niets meer van vernomen en vraagt zich af wat er sedertdien met zijn voorstel is gedaan. **De voorzitter** antwoordt dat het onderwerp piekbelasting zeker een belangrijk punt van aandacht is van de Stuurgroep. **Dhr. Den Drijver** zegt toe de brief te bestuderen en te bezien of bij de aandachtspunten van de Stuurgroep de door dhr. Hiemstra aangedragen punten in voldoende mate worden meegenomen.

Op verzoek van **de voorzitter** geeft **dhr. den Drijver** een toelichting op de stand van zaken van de werkzaamheden van de Stuurgroep uitvoering motie Eijssink. Sedert de vorige vergadering is eerst gewerkt aan de formulering van de opdracht aan het NLR en het RIVM. Dit is van belang om te bereiken, dat de resultaten van de beide onderzoeken uiteindelijk ook goed vergelijkbaar zullen zijn. De opdracht is inmiddels uitgezet en verwacht wordt dat de resultaten eind van dit jaar bekend kunnen zijn. Er is enige vertraging opgetreden in verband met de provinciale verkiezingen en de aansluitende formatie van een nieuw College van Gedeputeerde Staten. De concept-rapporten van beide onderzoeksbureaus zullen binnen enkele weken worden aangeboden aan de leden van de Stuurgroep, waarna deze de resultaten kunnen vergelijken en aanvullende vragen kunnen stellen. Naar verwachting zal in december /januari gewerkt kunnen worden aan het advies dat eind januari dan kan worden aangeboden aan de Minister. Gestreefd wordt naar het openbaar maken van het advies van de Stuurgroep begin februari, waarna de Minister daar haar reactie op kan geven. De planning is er op gericht om in februari themavergaderingen van de COVM's van Volkel en Leeuwarden te beleggen, waarin door vertegenwoordigers van NLR en RIVM een toelichting op de onderzoeksresultaten gegeven kan worden.

Dhr. den Drijver legt uit dat de uitkomsten van de onderzoeken tevens zullen worden betrokken bij de invulling van de F-35 belevingsvluchten, die indien mogelijk in 2016 worden uitgevoerd. Zoals toegezegd door de Minister van Defensie kunnen omwonenden van de vliegbasis meedenken over deze invulling. Hiertoe zijn in september informatieavonden georganiseerd die tot dusver al hebben geleid tot 95 vragen en suggesties van omwonenden. De uiteenzetting van **dhr. den Drijver** geeft geen aanleiding tot het stellen van vragen.

Aan sluitend geeft **dhr. Apon** een toelichting op de voorbereiding van de belevingsvluchten. De Luchtmacht stelt alles in het werk om overeenkomstig de toezegging van de Minister eind mei/begin juni volgend jaar de eerste F-35 te laten vliegen in Nederland. Hij benadrukt dat dit een zeer complexe aangelegenheid, waarbij de uitzendende Nederlandse eenheid in de VS de regie heeft om alles wat daar voor nodig is te realiseren. Hij merkt op dat het mooi zou zijn als de F-35 er kan zijn bij de op de vliegbasis Leeuwarden te houden open dagen, maar benadrukt dat het van groter belang is om de belevingsvluchten op optimale wijze uit te voeren. Zo worden momenteel de vluchtprofielen ingevuld op basis van de door de Luchtmacht en de omgeving van vliegbasis geformuleerde wensen, in samenspraak met het NLR. **Dhr. Elgershuizen** vraagt of er tijdens de vluchten van de F-35 ook metingen worden uitgevoerd. **Dhr. den Drijver** antwoordt dat Defensie de mogelijkheden bekijkt om dat in beperkte mate te doen, zoals ook is gevraagd door de gemeente Menameradiel. Het gaat daarbij zeker niet om een omvangrijk programma zoals door het NLR is uitgevoerd in de Verenigde Staten. **Dhr. Veldman** pleit er voor om toch een wat uitgebreider onderzoek uit te laten voeren door een onafhankelijk bureau, geheel los van Defensie, bijvoorbeeld in opdracht van en gefinancierd door de provincie Fryslân. **Dhr. Kwast** benadrukt dat Defensie zich verre wil houden van de uitvoering van een onderzoek vergelijkbaar met de zeer uitvoerige metingen die reeds door het NLR zijn uitgevoerd in Amerika. Bij die metingen waren de omstandigheden exact bepaald en constant, waardoor vergelijking met een onderzoek bij de thans nog onbekende omstandigheden hier op voorhand niet mogelijk is. Hij voegt eraan toe dat het aan de stuurgroep is om te bezien wat er wel zinvol zou kunnen zijn. **Dhr. Veerman** benadrukt dat er wel een serieuze gedetailleerde meting van de beleving van de geluidbelasting moet komen. **Dhr. Kwast** antwoordt dat een dergelijk onderzoek zeker zal worden uitgevoerd.

Dhr. van Mourik benadrukt dat hinderbeleving een relatie heeft met gezondheidseffecten en vraagt zich in dat verband af of er in de Stuurgroep voldoende kennis aanwezig is om de resultaten van het onderzoek op dat punt te wegen. Daarnaast vraagt hij hoe de input die door de omwonenden is gegeven in de -door hem als zeer positief ervaren- informatieavonden in Jelsum en Cornjum wordt meegenomen door de Stuurgroep. **Dhr. den Drijver** antwoordt dat de Stuurgroep inderdaad niet zelf beschikt over de door dhr. van Mourik bedoelde kennis, maar dat daarin is voorzien door het inzetten van deskundigheid van het RIVM. De inbreng die door omwonenden is geleverd tijdens en in de periode na de informatieavonden is geïnventariseerd door de Stuurgroep en vervolgens meegegeven aan het NLR en het RIVM. Daarnaast zullen diverse vragen worden meegenomen in het belevingsonderzoek. **Mevr. Visser** vraagt hoe er zal worden gevlogen tijdens het belevingsonderzoek:

exact volgens de voorgeschreven vliegprofielen of ook daarvan afwijkend. **Dhr. Apon** antwoordt dat de vluchten een zo representatief mogelijk beeld moeten geven. Dat betekent dat er gestreefd zal worden naar het vliegen van de voorgeschreven profielen.

12. Onderzoek uitstoot/fijnstof

Naar aanleiding van de vorige vergadering zijn de volgende rapportages opgevraagd:

- TNO-rapport (1999) Onderzoek luchtkwaliteit tijdens oefeningen vliegbasis Leeuwarden (*toegezonden als nr. LW15.46/10a*).
- Onderzoek (2010) Provincie Noord-Brabant naar luchtkwaliteit nabij Vliegbasis Eindhoven (*toegezonden als nr. LW/15.46/10b*).

Mevr. Inberg uit Leeuwarden memoreert dat zij de vorige vergadering heeft gevraagd naar gegevens betreffende de uitstoot van militaire vliegtuigen. Daarnaast heeft zij aangedrongen op de uitvoering van een milieueffectrapportage in verband met de gewijzigde belegging. De vorige voorzitter mevr. Poepjes heeft daarop in een nader gesprek geopperd om een aanvullend onderzoek naar de uitstoot uit te laten voeren. Helaas bleek tijdens een op 2 november gevoerd gesprek met de nieuwe voorzitter dat er ter zake van dit idee geen overdracht heeft plaatsgevonden. **Mevr. Inberg** pleit er nogmaals voor om dit in het kader van een milieueffectrapportage uit te voeren. Zij vindt het verontrustend dat er afgezien van de kleine meting in 1999, waarbij een normoverschrijding met Benzeen is vastgesteld, zo weinig bekend is over de uitstoot. **De voorzitter** bevestigt dat tijdens het gesprek is afgesproken om na te gaan Defensie een milieueffectrapportage zou willen laten uitvoeren. Hij voegt daaraan toe dat aan het begin van de vergadering is afgesproken bij dit agendapunt tevens de mogelijke gezondheidseffecten te betrekken. **Dhr. Kwast** zet uiteen dat de Luchtvaartwet-aanwijzing van de vliegbasis Leeuwarden één op één is omgezet in een nieuw Luchthavenbesluit. Daarbij was er geen sprake van een zodanige wijziging van het gebruik, dat een milieueffectrapportage nodig was. De Raad van State, die advies over het luchthavenbesluit heeft uitgebracht, heeft het Ministerie van Defensie op dat punt ook niet gecorrigeerd. Bij de vliegbasis Volkel was de uitvoering van een milieueffectrapportage wel nodig, in verband met de wens van de gemeente om de vliegroutes en de geluidzone te wijzigen om woningbouw mogelijk te maken. In dat verband zijn diverse varianten uitgewerkt en vergeleken ten aanzien van ondermeer het aantal gehinderden. Op basis daarvan heeft besluitvorming plaatsgevonden. **Dhr. Kwast** voegt daaraan toe dat hij de Commissie voor de milieueffectrapportage heeft gevraagd naar de mogelijkheid van de uitvoering van een milieueffectrapportage op vrijwillige basis met betrekking tot het gebruik van de vliegbasis Leeuwarden. Daarop is geantwoord dat een milieueffectrapportage alleen zinvol is ter onderbouwing van besluitvorming. In het geval van de vliegbasis Leeuwarden is geen sprake van een nieuw besluit. Hij voegt daaraan toe, dat bij de besluitvorming over het luchthavenbesluit Volkel en de in dat verband uitgevoerde milieueffectrapportage de komst van de F-35 ook geen rol heeft gespeeld. Zowel bij Volkel als bij Leeuwarden is het uitgangspunt dat het gebruik van de F-35 binnen de vastgestelde geluidszone/luchthavenbesluit moet kunnen plaatsvinden.

Tot slot merkt **dhr. Kwast** op dat hij niet op voorhand afwijzend staat tegenover het voorstel om een nader onderzoek naar de gezondheidseffecten van de uitstoot uit te laten voeren. Hij kan echter niet inschatten of de thans bekende uitstootgegevens een dergelijk onderzoek rechtvaardigen en stelt voor op dat punt de uitkomsten van de nadere discussie in de commissie af te wachten.

Mevr. Diks wijst op de uitgereikte brief van het College van Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden aan de Minister van Defensie (*bijgevoegd als nr. LW/15.48/6 bij dit verslag*), waarin wordt gevraagd om nader onderzoek te laten uitvoeren naar de uitstoot van fijnstof tijdens het proefdraaien en daarnaast om tijdens grote internationale oefeningen en de open dagen de emissies te monitoren. Zij beaamt dat de uitvoering van een milieueffectrapportage mogelijk te ver gaat, maar is wel van mening dat recht gedaan dient te worden aan de zorgen die er op dit punt leven bij omwonenden. **Mevr. Diks** vraagt dhr. Kwast de Minister in overweging te geven het voorgestelde onderzoek uit te laten voeren en op basis daarvan te bezien of met betrekking van de uitstoot aanvullende voorschriften opgenomen dienen te worden in de milieuvergunning. **Dhr. van Mourik** wijst erop op dat de recentelijk openbaar gemaakte milieuvergunning uit 2001 dateert en de bijbehorende akoestische rapporten van TNO uit de jaren negentig. Hij stelt dat tegenwoordig wellicht andere voorwaarden in de milieuvergunningen worden opgenomen dan destijds het geval was en vraagt wanneer de milieuvergunning van de vliegbasis Leeuwarden wordt herzien. **Dhr. Slotegraaf** merkt desgevraagd op dat er geen revisieverplichting bestaat, zolang de vigerende milieuvergunning nog voldoende dekkend is. **Dhr. van Mourik** stelt voor dat nagegaan wordt of de milieuvergunning nog

voldoende actueel is, dan wel op onderdelen of volledig herzien dient te worden. **Mevr. Visser, dhr. dhr. Elgershuizen en dhr. Verf** ondersteunen dat voorstel. **Dhr. Veerman** sluit zich daarbij aan en merkt op dat ook de overgang van de F-16 naar de F-35 daar dan bij moet worden betrokken. **Dhr. Kwast** zegt toe de in overleg met het Bevoegde Gezag, het Ministerie van I&M, te bezien of de milieuvergunning van de vliegbasis nog voldoende actueel is. Hij vraagt zich wel af of de besluitvorming betreffende de komst van de F-35 daarin meegenomen kan worden, omdat wellicht nog niet alle daarvoor benodigde gegevens bekend zijn. **Dhr. Verf** merkt op dat in de VS wel een milieueffectrapportage inzake de F-35 is uitgevoerd en stelt voor die gegevens te relateren aan de Nederlandse milieunormen. **Dhr. Bennen** merkt op dat er naast voorwaarden betreffende de uitstoot mogelijk ook aanvullende normen betreffende het grondgebonden geluid opgenomen dienen te worden. **Dhr. Elgershuizen** stelt dat de provincie Fryslân zelf ook contact kan opnemen met het Ministerie van I&M. **De voorzitter** antwoordt dat dit altijd mogelijk is, maar stelt vast dat **dhr. Kwast** heeft toegezegd na te zullen gaan of de vergunning voldoende dekkend is en stelt voor daar de volgende vergadering op terug te komen. **Mevr. Inberg** vindt het teleurstellend dat **dhr. Kwast** het voorstel voor de uitvoering van een milieueffectrapportage heeft afgewezen. **Dhr. Kwast** zegt toe zijn inbreng op dit punt op schrift te zullen zetten.

13. Declassificatie milieuvergunning Vliegbasis Leeuwarden

Naar aanleiding van een verzoek van mevr. Diks tijdens de 44^e vergadering, herhaald tijdens het werkbezoek van Minister Hennis aan Marsum is binnen het Ministerie van Defensie nagegaan of de tot dusver als “geheim” geclassificeerde milieuvergunning van de vliegbasis Leeuwarden kan worden gedeclineerd. In augustus heeft het Ministerie van Defensie besloten dat de classificatie kan vervallen. De vergunning met bijlagen zijn begin september aangeboden aan de gemeente Leeuwarden en is eind september integraal op internet geplaatst <http://www.fryslan.fr/covm>. (mapje “milieuvergunning vliegbasis”).

Mevr. Inberg is het niet eens met het op de agenda vermelde behandelvoorstel om het besluit inzake de declassificatie van de milieuvergunning uitsluitend voor kennisgeving aan te nemen. Zij verwijst naar de bij het vorige agendapunt gedane constatering betreffende verouderde achterliggende rapportages, het ontbreken van gegevens betreffende uitstoot en recente ontwikkelingen in de omgeving van de vliegbasis, zoals de komst van een kinderdagverblijf dichtbij de vliegbasis. Zij pleit er voor dat provincie en de betrokken gemeenten zich wat pro-actiever opstellen met betrekking tot dit punt. **Dhr. Elgershuizen** sluit zich hierbij aan. **De voorzitter** merkt op dat Defensie bij het vorige agendapunt de toezegging heeft gedaan om te bezien in hoeverre de vergunning nog actueel is en stelt voor de uitkomst daarvan nu eerst af te wachten.

14. Informatie over gebruik vliegbasis.

Dhr. Traas geeft een korte toelichting op het gebruik van de vliegbasis Leeuwarden in de afgelopen en komende periode. De afgelopen maanden hebben in het teken gestaan van de uitzending van vliegtuigen in het kader van de missie in het midden- Oosten. Deze inzet stelt voorwaarden aan de inzetbaarheid van de vliegers. De consequentie van de uitzending is dat bij het gelijk gebleven beschikbare vliegtuigen er veel minder in de omgeving van de vliegbasis Leeuwarden gevlogen kon worden. Daar stond tegenover dat behoefte was aan een intensiever vliegprogramma voor het avondvliegen. De missie loopt tot oktober volgend jaar. Daarna volgt aflossing door de Belgische Luchtmacht. Voor volgend jaar verwacht **dhr. Traas** een lichte stijging van het aantal vliegtuigen in Nederland. In combinatie met de oefeningen Frisian Flag, FWIT en de luchtmachtdagen is er sprake van een stevig programma. In 2016 zal er in verband met capaciteitsbeperkingen geen programma van het demonstratievliegen plaatsvinden. **Dhr. Veldman** vindt dat laatste goed om te horen. Hij wijst erop dat met name het demonstratievliegen door de vele korte draaiingen veel overlast geeft

15. Begroting COVM Luchthaven Leeuwarden 2016

Het (met nummer LW/15.46/12 toegezonden) voorstel voor de begroting voor het jaar 2016 wordt goedgekeurd. De begroting zal door de secretaris worden ingediend bij het Rijksvastgoedbedrijf.

16. Rondvraag

* **Dhr. Koopmans**, voorzitter Dorpsbelang Dronrijp brengt naar voren dat in verband met de startbaan gelegen Dronrijp ook geluidhinder van met name startende vliegtuigen wordt ondervonden. De geluidsniveaus die daarbij optreden zijn weliswaar lager dan in de dichter bij

de basis gelegen dorpskernen van Marsum, Jelsum en Cornjum, maar daar staat volgens hem tegenover dat de duur van het geluid langer is. Omdat Dronrijp buiten de geluidszone is gelegen, heeft er geen geluidsisolatie van de daar gevestigde scholen plaatsgevonden. Daardoor ervaren de leerlingen van die scholen dagelijks aanzienlijke overlast. **Dhr.**

Koopmans pleit ervoor dat de provincie Fryslân subsidie beschikbaar stelt om toch isolerende voorzieningen in die schoolgebouwen te realiseren. Daarnaast vraagt hij zich af of er mogelijkheden zijn om bij verbouwingen door particulieren provinciale dan wel rijks-subsidie te verkrijgen voor het aanbrengen van isolatie. **Dhr. Schrier** antwoordt dat hij bereid is het gesprek over de isolatie van schoolgebouwen aan te gaan, maar voegt eraan toe dat er mogelijk eerder een taak ligt bij de gemeente. Voorts wijst hij erop dat er momenteel alleen fondsen beschikbaar zijn voor duurzame energieprojecten en thermische isolatie en niet voor geluidsisolatie.

- * **Dhr. Veerman** wijst erop dat op 1 januari 2018 de gemeenten Franekeradeel, het Bildt, Menameradiel en vier dorpen van Littenseradiel gaan fuseren. In dat verband vraagt hij of het zinvol is om vooruitlopend daarop een vertegenwoordiger van de gemeente Franekeradeel deel te laten nemen aan de vergaderingen van de commissie. **De secretaris** antwoordt dat de gemeente Franekeradeel reeds (agenda) lid is van de commissie.
- * **Dhr. Koers** wijst op de uitgereikte schriftelijke inbreng van dhr. Haakma en vraagt of deze geagendeerd kan worden voor de volgende (reguliere) vergadering. **De secretaris** zal hier zorg voor dragen.

17. Sluiting

Op voorstel van **de voorzitter** wordt besloten de volgende reguliere vergaderingen te houden op 25 april 2016 en 14 november 2016, aanvang zoals gebruikelijk om 16.00 uur. Daarnaast wordt 8 februari 2016 gereserveerd als mogelijke datum voor een themavergadering over het advies van de Stuurgroep uitvoering motie Eijsink. (*Noot secretaris: Deze datum is later gewijzigd in 22 februari 2016*).

De voorzitter bedankt de aanwezigen voor hun inbreng en sluit de vergadering.